

XVIII. ASIRDA MARAŞ'TA ÂYÂN AİLELERİNDEN DULKADİROĞULLARI VE BAYEZİDOĞULLARININ İKTİDAR MÜCADELESİ

Mehmet Zahit YILDIRIM* ve Ümmet SOYDEMİR**

*Prof. Dr. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, mzahit.yildirim@ksu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-2587-7821

**Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi,

ummetsoydemir@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0982-2225

Öz-XVIII. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin klasik kurumları ile devletin merkezîyetçi yapısı önceki yüzyılda vuku bulan uzun süreli ve askeri, içtimâî ve iktisadi açıdan yıpratıcı savaşlar nedeniyle, zayıflamıştır. Buna paralel olarak Osmanlı taşra teşkilatında yer alarak hem merkezden gönderilen emirlerin uygulanmasında resmî görevlilere yardımcı hem de ahalinin temsilcisi konumundaki âyan-ı vilâyet denilen zümrenin nüfuzu artmıştır. Bu zümre içerisinde çıkan ve bir vilayet veya sancağı beylerbeyi ya da sancakbeyi adına idare eden mütesellimler de artan bu nüfuzdan faydalanmaların başında gelmiştir. Böyle önemli bir görev ve makamın birtakım mücadelelere sebep olması kaçınılmaz bir durumdur. Yerel çerçevede olan ve bu nüfuzdan yararlanmak isteyenlerin mücadeleleri Osmanlı taşrasında önemli çekişme ve çatışmalara sebep olmuştur. Bu çatışmalar, XVIII. yüzyıl Maraş'ında şehrin önde gelen iki önemli ailesi olan Dulkadiroğulları ve Bayezidoğulları'nın şehrin yönetimini ele geçirme mücadeleleri şeklinde olmuştur.

Bu çalışma ile merkezi iktidarın zayıflamasının Maraş'taki etkileri ve adı geçen ailelerin birbirleriyle yaptıkları mücadeleler ve rakiplerini saf dışı etmede kullandıkları yöntemler irdelenmiştir. Bu çalışmada iki ailenin XVIII. yüzyıldaki mücadeleleri ele alınmıştır. Bu iki ailenin XIX. yüzyılda da mücadelelerinin devam ettiğine dair bazı bilgiler vardır. Bu ayrı bir çalışma yapmayı gerektirmektedir. Çalışma, iki ailenin kendi iddialarını kanıtlamak ya da gücü elde tutmak için yargı mensuplarının desteklerini alma çabalarını göstermesi bakımından önemlidir. Çalışmada kaynak olarak, Osmanlı Arşivi belge fonları arasında yer alan Bâb-ı Asâfi Divân-ı Hümayun Kalemî kayıtlarını ihtiva eden Kalebend Nefy ve İcla Defterleri, Atık Şikâyet Defterleri, Maraş Ahkâm Defterleri ile Ali Emiri ve Cevdet tasniflerinde yer alan alakalı vesikalarla Osmanlı sosyal tarihi ile ilgili araştırma eserlerden istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: XVIII. Yüzyıl, Maraş, Mütesellim, Âyan, Dulkadiroğulları, Bayezidoğulları.

THE STRUGGLE OF DULKADİROĞULLARI AND BAYEZİDOĞULLARI ÂYAN (LOCAL NOTABLES) FAMILIES FOR POWER IN MARAŞ IN THE 18TH CENTURY

Abstract - By the 18th century, the classical institutions and the centralized structure of the Ottoman Empire weakened due to the long-term military, social and economic wars that took place in the previous century. Parallel to this, âyan-ı vilâyet (local notables), who both assisted the local officials in the implementation of the orders sent from the center and who were the representative of the people in the Ottoman provincial organization, gained power. Müsellims (estate administrators or civil governors), who came out of this group and maintained public order in a province or a sanjak on behalf of a governor or a sanjak, were among those who benefited from this increasing influence. It was inevitable that such an important task and authority caused some struggles. The struggles of those who wanted to benefit from this influence in the local frame caused important conflicts in the Ottoman provinces. These conflicts were caused by the struggles of the two prominent families of the city, Dulkadiroğulları and Bayezidoğulları, to take over the city in the 18th century Maraş.

This study deals with the effects of the weakening of the central power in Maraş and the methods used by the families mentioned above to fight each other and to eliminate their rivals. In this study, the struggles of two families in the 18th century are discussed. There is some information which supports that the struggles of these two families continued in the 19th century, too. This requires a separate study. The study is important in terms of showing the efforts of the two families to get the support of the judiciary members to prove their own claims or to keep the power. In the study, Kalebend Nefy and İcla Notebooks containing the Bâb-ı Asâfi Divân-ı Hümayun Kalemî records, which are among the Ottoman Archive document funds; Atık Complaint Notebooks, Maraş Ahkâm Notebooks, relevant documents in the Ali Emiri and Cevdet Classifications and related research works about Ottoman social history have been used as sources.

Keywords: 18th. Century, Marash, civil governors, local notables, usurpers, Dulkadiroğulları, Bayezidoğulları.

GİRİŞ

Âyan, Arapça göz anlamına gelen “ayn” kelimesinin çoğulu olup aslında Latin harfleri ile *açyan* şeklinde yazılır. Bu terim ilk İslam devletlerinden itibaren, halkın gözünde asalet ve itibarca yüksek şahısları nitelemek için kullanılmıştır (Mert, 1991: 195). Bir başka ifade ile âyan göz önünde olanlar demektir. Osmanlı vesikalarında, âyan-ı vilâyet, âyan ve eşraf, âyan ve vücuh olarak da geçen bu zümre mensupları (Özkaya, 2014: XIII), derebeyi veya mütegalibe olarak da adlandırılmıştır (Mert, 1991: 195). Osmanlı belgelerinde, âyan-ı vilâyet olarak adlandırılan bir zümre taşra şehirlerinde XV. ve XVI. yüzyıllarda da bulunmaktadır. Merkezden gönderilen emirlerin uygulanmasında resmî görevlilere yardımcı ve aynı zamanda ahalinin temsilcisi konumunda olan bu zümre; idâri, siyasî, ictimâî ve iktisâdî bozuklukların etkisiyle nüfuzunu XVIII. yüzyılda daha da arttırmıştır (Özkaya, 2014: 8).

Âyanlığın¹ ortaya çıkışında; sancak idarelerinde zamanla birtakım değişikliklerin meydana gelmesi, mâlikâne sistemine geçiş, merkezi otoritenin zayıflamasıyla karişıklıkların artması (Akdağ, 1970: 57), bozulan mali sistem² ve vergi toplamadaki güçlüklerle şehir kethüdalığı kurumunun zayıflaması gibi faktörlerin etkileri olmuştur (İnalçık, 1977; Nagata, 1999: 11). Nitekim XVI. ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı idari teşkilatında mevcut olup devlet ile halk arasındaki aracılardan şehir kethüdaları, âyanlığın güçlenmesiyle birlikte XVII. yüzyılın sonlarından itibaren eski önemlerini kaybetmişlerdir (Özkaya: 1985: 200).

Âyanlığın güç kazanmasında, vergi toplamada *Mâlikâne* sistemine geçilmesi etkili olmuştur (Bowen, 1985: 778). Sık sık değişen vergi mültezimlerinin mümkün olduğu kadar fazla kâr etmek uğruna vergi kaynağını tahrip

etmesinin önüne geçmek için tesis edilen bu sistem, verilecek nakit avans (muaccele) karşılığında mukataa arazilerinin açık arttırmayla satışa çıkarılmasıdır (Genç, 2000: 103). Kayd-ı hayat şartıyla malikâneleri alan bin ya da iki bin kişilik rantıye zümresinin İstanbul’da yaşaması; taşrada, malikâne sahipleri adına vergileri toplayan vekiller (âyânlar) için nüfuz ve güç kazanmada büyük bir fırsat olmuştur (McGowen, 2006: 837). Bu uygulamanın yaygınlaşması, şehirlerde mâlikâneçiler adına vergi toplayan âyanların siyasi ve iktisadî açıdan güçlerine güç katmıştır (Ergenç, 2012: 99).

Âyanlar arasında, çok sayıda, mütesellimlik görevi elde edip daha da ön plana çıkmış olanların bulunmasından dolayı mütesellimlik müessesesine de değinmekte fayda vardır. Mütesellim kelime anlamı olarak teslim edilen şeyi alan, kabul eden demektir. Bu kavram, Osmanlı Devleti’nin resmi yazışmalarında XVI. yüzyılın sonlarından Tanzimat’a kadar olan dönemde vali ve mutasarrıflar adına vergi toplamakla görevli memurları ifade etmiştir (Özkaya, 2006: 203). XVI. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan bu müessese, XVIII. yüzyılda oldukça yaygın bir şekilde taşra idaresinde yer almıştır. Muhassıllık ve voyvodalıkla yönetilenler hariç olmak üzere bütün eyaletler ve sancaklar mütesellimlikle yönetilmiştir. Bu durum, XVIII. yüzyıldaki sık sık vuku bulan seferlerle ilgili olduğu kadar; sefer olmayan zamanlarda beylerbeyi ve sancak beylerinin sınır boylarındaki kale muhafızlığında görevlendirilmeleri ile de ilgilidir (Yıldırım, 2014).

Bir beylerbeyi ya da sancak beyi kendisine mütesellim tayin edeceği zaman bu tayini bir fermanla İstanbul’dan onaylatmak zorundaydı. Bunun için mütesellim tayin edilecek şahıs, ilgili beylerbeyi/ sancak beyinin kapı kethüdası vasıtası ile İstanbul’a bildirilir ve bir ferman talebinde bulunulur, daha sonra da tayin olunan mütesellimin ismi bir buyruldu (A. DVNS. ŞKT., 77: 56) ile ilgili eyalet ve sancak görevlilerine bildirilirdi (COA, A. DVNS. AHK. ME. d., 2: 133). Mütesellimlik atamalarında mütesellimin görev süresinin ne kadar olacağı belli olsa da ilgili beylerbeyi veya sancak beyinin değişmesiyle onların görev süreleri mantıken bitmesi gerekirdi. Bununla birlikte çoğu zaman vali/ sancak beyi değişse de mütesellimin görevinin devamı mümkün idi (Özkaya, 1985: 196). Valiler tarafından görevlendirilen mütesellimler, haklarında bir şikâyet söz konusu olur ise yine vâli tarafından görevden alınıp yerine başkası görevlendirilirdi (COA, A. DVNS. ŞKT., 102: 332).

Mütesellimlik müessesesinin başlangıcında bu göreve atananlar merkezden görevlendirildiklerinde merkezî otoritenin güçlü olması hasebiyle şehirleri zabt u rabt altında tutmakta zorlanıyorlardı. Ancak zamanla merkezî otoritenin gücünün zayıflamasına paralel olarak merkezden atanan mütesellimler ellerinde kuvvet ve servet bulunmadığından vilayetlerin yönetiminde aciz kalmışlar; iktisadî ve siyasî açıdan güçlenen âyanlar, şehir hayatında ehl-i şer ve ehl-i örf zümresi üzerinde

¹ Âyanlık müessesesi hakkında çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmaların önde gelenlerinden biri İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın *Meşhur Rumeli Âyanlarından Tirsinikli İsmail ve Yılık-Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa* adlı eseridir. Bu eserde Rusçuk âyanından İsmail, Silistre âyanından Süleyman ile Alemdar Mustafa Paşa’nın siyasi faaliyetleri ele alınmıştır. William Plomer’in *Ali the Lion Ali of Tebeleni Pasha of Jannina 1741-1822* adlı eserinde yine Rumeli’de büyük bir güç kazanmış Tepedelenli Ali Paşa’nın hayatı ve siyasi faaliyetleri ele alınmıştır. Yuzo Nagata’nın *Tarihte Âyanlar Karaosmanoğulları Üzerine Bir İnceleme* adlı eserinde ise XVIII. asırda Manisa ve çevresinde önemli bir güç haline gelmiş olan âyan ailelerinden Karaosmanoğlu Ailesi’nin iktisadî ve siyasi faaliyetleri ele alınmıştır. Aynı yazarın *Muhsin-zâde Mehmed Paşa ve Âyanlık Müessesesi* adlı eserinin büyük bir bölümünde de Mehmed Paşa’nın hayatı ve siyasi faaliyetleri işlendikten sonra âyanlık müessesesinin gelişimi ile 1768-1774 Osmanlı-Rus harbi arasındaki ilişkiye değinilmiştir. Osmanlı- Rus Savaşının âyanlık müessesesinin gelişimine etkisinin incelendiği diğer bir çalışma ise Hamit Karasu’nun *1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşında Ayanların Rolü* adlı doktora tezidir. Bu tezde âyanların güçlenmesi ile ordunun işçesi ve donatımında üstlendikleri rol arasındaki bağ incelenmektedir. Mustafa Akdağ, *“Osmanlı Tarihinde Âyanlık Düzeni Devri 1730-1839”* adlı makalesinde tımar rejiminin bozulmasıyla âyanlığın güçlenmesi arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Âyanlığın müstakil bir müessese olarak ele alınıp doğuşu, gelişmesi ve âyanların devlet nezdindeki yerinin ele alındığı diğer bir önemli araştırma da Yücel Özkaya’nın, büyük ölçüde arşiv vesikalarına dayanan *Osmanlı İmparatorluğu’nda Âyanlık*, adlı araştırmasıdır. Anadolu’nun çeşitli bölgelerindeki âyan ailelerine dair akademik çalışmaların sayısı 2000’li yıllardan sonra artmıştır. Bunlardan biri Eşref Temel’in *Konya’da Ayanlık 1639-1839* adlı doktora tezidir. Bu çalışmada esas olarak âyanlığın güçlenmesindeki ekonomik ve askerî nedenler ele alınmaktadır. Nejla Doğan’ın *18. Yüzyılda Merkez-Taşra İlişkileri Çerçevesinde Kayseri Ayanları* adlı doktora tezinde ise Kayseri âyan ailelerinin gelişimi ve bu ailelerin merkezî hükümetle olan ilişkileri incelenmektedir. Benzer bir araştırma Antakya âyanlarından Hacı Fethullah Ağa’nın siyasi ve iktisadî faaliyetlerinin ele alındığı Ülkü Tecimen tarafından hazırlanan *Antakya Ayanı Hacı Fethullah Ağa ve Ailesi* adlı doktora tezidir. Âyanlık müessesesinin ortaya çıkışının sebeplerini ve âyan ailelerinin nüfuzlarının kaynağını geniş kapsamda ele alan bir başka araştırma Abdullah Bay’ın hazırladığı *Trabzon Eyaleti’nden Mütegalibe Hareketleri ve Ayanlık* adlı doktora çalışmasıdır. Bahsedilen bu çalışmaların ayrıntılı referansları Kaynakçada verilmiştir.

² Değerli maden esasına dayanan para sisteminin kamu idaresine yansıyan önemli bir sonucu hazinenin sayısı artan askerî yükümlü taşıyamamasıdır. Erken dönemde 10-12 bin olan maaşlı yeniçeri ordusunun 16. Yüzyılda 30-40 binlere çıkmasıyla mali bunalım başlamıştır. Daha geniş bilgi için bk. Halil İnalçık, *“Osmanlı Para ve Ekonomi Tarihine Toplu Bir Bakış”*, *Doğu-Batı Makaleleri 1*, Ankara, 2016, s. 153-182.

hâkimiyet kurmuşlardır (Özkaya, 1985: 199). Bu sebeplerle bazı tarihçiler tarafından âyanlar çağı olarak da adlandırılan XVIII. yüzyılda mütesellimlerin çoğu halkın teveccüh gösterdiği âyan zümresinin içinden çıkmıştır (Özkaya, 2014: 167).

Âyanların devlet tarafından resmen tanındığı (Özkaya, 2014: 139) XVIII. yüzyılda devlet, dönemin şartlarına uyarak merkeziyetçi geleneğini bırakmış; idarede, vergi ve asker toplamada adem-i merkeziyetçi³ bir anlayışı benimsemiştir. Sorunlar karşısında hızlı çözümler üretebilen devlet, vilayete dair önemli işlerde, aksayan işlerin yoluna konulması için âyan ve eşrafa başvurmuştur. Devletin âyanlara itibar etmesi bu zümrenin halk nezdinde de saygınlıklarını arttırmış; âyanlar herhangi bir görevlinin atanmasında, sosyal ve ekonomik hayata dair işlerde görüşlerine başvurulacak bilirkişiler haline gelmişlerdir (Özkaya, 1999: 165).

Âyan seçimine bütün halk değil sadece o zamanın ileri gelenleri katılırdı. Seçilen âyanın hem devlet hem de toplum nezdinde kabul görmesi için sadrazamca uygun bulunup padişah tarafından onaylanarak konu ile ilgili “*emr-i âlî*” yayımlanması gelenektir. Yalnız kural olarak âyan olmak için aday olan şahsın vilâyet ileri gelenlerinin ve halkın kendi adı üzerinde “ittifak” ettiğini ispat etmesi de lazımdı, bunun için kaza halkından mahzar⁴ ve kadıdan da ilâm⁵ alması gerekirdi. Bu şartların yanında XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren validen buyruldu alma usulü de yaygınlaşmıştır (Özkaya, 2014: 331).

Âyanların devlet ve toplum nezdinde böyle bir karşılığının olmasına rağmen zaman zaman onlar bu konumlarını istismar etmişlerdir. Bu sebeple âyanlar hakkında yapılan şikâyetlerin artması üzerine Sultan I. Abdülhamid döneminde bu kurum kaldırılmak istenmiş ancak bu niyet uygulanmaya konulamadan tahta Sultan III. Selim geçmiştir. Birçok alanda ıslahatlar yapan yeni padişah, taşra yönetiminde etkin rol oynayan halk-hükümet ilişkilerinin düzenlenip sürdürülmesinde aracılık yapan âyanlığa da el atmıştır. Adı geçen padişahın 1790 yılında yayınladığı fermanla, âyanların doğrudan doğruya yöre halkının seçimiyle göreve getirilmesini; sadrazam, vali ve diğer yöneticilerin müdahalelerinin olmamasını, âyanların halktan kanunlara aykırı vergi almamalarını istemiştir (Çadırcı, 2013: 33-37).

Ancak, merkezî hükümetin otoritesi zayıflamış olduğundan bu fermanın âyanlar üzerinde tesiri olmamış, hatta Rumeli âyanlarından Pazvandoğlu Osman 1797’de

80. 000 kişilik bir orduyla Niğbolu, Ziftovi, Rusçuk, Sofya ve Niş şehirlerini ele geçirmiştir (Beydilli, 2007: 209). Yine, Rumeli âyanlarından Alemdâr Mustafa Paşa’nın Kabakçı Mustafa isyanıyla tahttan indirilen Sultan III. Selim’i yeniden tahta çıkarmak amacıyla askeriyeye birlikte İstanbul’a gelmesi (Uzunçarşılı, 1942: 120) âyanların gücünün ulaştığı noktayı göstermektedir. Sultan III. Selim’in şehit edilmesi üzerine tahta geçen Sultan II. Mahmud 28 Temmuz 1808’de Alemdar Mustafa Paşa’yı sadrazamlığa getirmiştir. Ülkede düzenin sağlanabilmesi için hükümetle âyanların görüşmesi gerektiğini düşünen Alemdar Mustafa Paşa ülkenin çeşitli bölgelerindeki âyanları İstanbul’a davet etmiştir. Davet edilen âyanlardan Tepedelenli Ali Paşa, Bulgaristan âyanı ve başkente uzak bölgelerde yaşayan bazı âyanlar davete icâbet etmemiştir. Sadrazamın davetine icâbet eden âyanlarla, şeyhülislam, devlet ricâli, yeniçeri ağasının katılımıyla Ekim 1808’de Alemdar Mustafa Paşa’nın başkanlığında yapılan toplantı sonucunda devlet ile âyanlar arasında Sened-i İttifak olarak adlandırılan; Osmanlı tarihinde daha önce bir benzeri görülmemeyen bir metin kaleme alınmıştır (Akyıldız, 2009: 513). Sened-i İttifak’ın imzalanmasından kısa bir süre sonra âyan kuvvetlerinin önemli bir bölümü başkentten ayrılınca, 16 Kasım 1808’de yeniçeriler tarafından çıkarılan isyanla Alemdar Mustafa Paşa öldürülmüş; İstanbul’daki âyan hakimiyeti son bulduğu gibi Sened-i İttifak da hükümsüz kalmıştır. Bu fırsatı değerlendiren Sultan II. Mahmud merkezi yönetimi güçlendirme siyasetine yönelmiş, kimi zaman âsi âyan üzerine ordu göndererek kimi zaman da onları birbirlerine kırdırarak merkezî otoriteyi hâkim kılmıştır. İzlenen bu siyaset neticesinde âyanlar idarî ve askerî güçlerini büyük oranda kaybetmişlerdir (Mert, 1991: 197)

Bütün bu yaşananlar sonrasında Âyanlık müessesesi Tanzimat’ın ilanından önce bazı bölgelerde kaldırılmış olmakla birlikte kesin olarak Tanzimat sonrası düzenlemelerle tamamen ortadan kaldırılmıştır. Ancak âyan kökenli kimseler, Tanzimat Dönemi’nde sancak merkezlerinde kurulan meclislere üye olmuşlar; başka ad ve unvanlar altında şehir ve kasaba yönetimlerinde etkinliklerini devam ettirmişlerdir (Çadırcı, 2013: 33-37).

Her şehirde olduğu gibi Maraş’ta da âyan ve eşraf sınıfı zengin tüccarlardan, yaşlı ve güngörmüş esnaflardan, ulema mensuplarından, tarikat, tekke ve zaviye şeyhlerinden (Ergenç, 2012: 99), kapıkulları, yeniçeri serdârları, sipahi, kethüdâyerleri, mültezimler, mukataa eminleri, mazul ya da mütekaid askeriler⁶ ile bunların çocuklarından oluşmuştur (Özkaya, 2014: 8). İncelenen dönemde Maraş âyanından sayılan bazı isimler ve bunların unvanları âyanların şehrin sosyal yapısındaki yerlerini göstermesi bakımından önemlidir. Bu isimler, Maraş valiliği döneminde Murtaza Paşa’dan aldıkları borçları ödemeyen ve bu sebeple Murtaza Paşa tarafından Divan-ı Humayun’a şikâyet edilen Elbistanlı Müftü

³ Osmanlı Devleti teorisinde çok sıkı bir merkeziyetçi yönetim tarzı gösterdiği halde kuruluşundan itibaren yönetim anlayışında ve usulünde adem-i merkeziyetçiliğe kayan bir esnekliğe sahip olmuştur. Bu esneklik XVII. ve XVIII. yüzyıllarda karşılaşılan yeni şartların etkisi ile idarenin adem-i merkeziyetçiliğini belirgin hale getirmiştir. Bu hususta daha geniş bilgi için bk. Yaşar Yücel, “Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Adem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler”, *Belleten*, XXXVIII: 152, s. 657-708.

⁴ Sözlük anlamı “hazır bulunulan yer, huzur” demek olan mahzar, taraflar ve şahitlerin mahkemede hâkim huzurunda dava ile ilgili olarak sundukları bilgi ve delillerin, ikrar, yemin veya inkârın kaydedildiği belgelere verilen isimdir. Bununla beraber bu kelimenin Osmanlı bürokrasisinde kazandığı anlam resmî makamlara sunulan şikâyet, talep veya teşekkürle ilgili ve çok sayıda kişinin imzasını taşıyan belgedir. Bk. Mehmet İpşirli, “Mahzar”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 27, 2003, Ankara, s. 398

⁵ İlâm bildirme, anlatma, ifhâm demektir. Resmî bir yazının altına yazılan bir meclis veya heyetin kararını da anlatır. Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, Dersaadet 1317, s. 132.

⁶ Padişah berati ile vergiden muaf tutulan, başta ümera ve ulema olmak üzere ve maaş alanları ifade eder. Daha geniş bilgi için bk. Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul, 2011, s. 56.

İbrâhim Efendi, Yahya oğlu Mustafa, Bayezid oğlu Numan, Turan Seyyid Ahmed, Dulkadiroğlu Veli Beşe, Dulkadiroğlu Seyyid Mustafa, Nakib Seyyid Ömer, Nakib Seyyid Mustafa ve Müftüzâde Hüseyin'dir (COA, A. DVNS. AHK. ME. d., 1: 17). Görüldüğü üzere âyanlar ülke genelinde olduğu gibi ya hanedan ailelerinden⁷ ya da toplumun itibar ettiği ulema sınıfına mensupturlar.

Yukarda değinilen, âyanlık ve mütesellimlik ilişkisi Osmanlı Devleti'nin diğer şehirlerinde olduğu gibi Maraş'ta da benzer bir süreç takip etmiştir. Bu çalışmanın esası Dulkadiroğlu ve Bayezidoğlu ailelerinin XVIII. yüzyıl Maraş'ındaki hâkimiyet mücadelesi olması dolayısıyla öncelikle bu ailelerin şehrin tarihi sürecindeki yerlerine değinilecek daha sonra ailelerin iktidar mücadelesi incelenecektir.

DULKADİROĞULLARI VE BAYEZİDOĞULLARI'NIN KISA TARİHÇESİ

Dulkadiroğulları⁸, Yavuz Sultan Selim tarafından 1515'te Osmanlı Devleti'ne katılan Dulkadirli (Zü'l-Kadirli) hanedanının devamıdır. Dulkadiroğlu Beyliği Osmanlı Devleti'ne bağlandıktan sonra bu beyliğin topraklarının idaresine Şehsuvaroğlu Ali Bey getirilmiş, bölge bir müddet yarı müstakil statüde idare edilmiştir (Altınöz, 1995: 20). Osmanlı ordusunda birçok seferde yararlı hizmetlerde bulunan Şehsuvaroğlu Ali Bey, İran Seferindeki hizmetinden dolayı Gedik Ahmed Paşa'nın hazineye alınmış olan kılıcıyla ödüllendirilmiştir. Hanedan soyundan gelen Ali Bey'in bu başarılarından sonraki söz dinlemez tavırları ve hakkındaki bir şikâyeti soruşturmakla görevlendirilen kişileri öldürtmesi başkentte bağımsızlık fikrine kapıldığı şeklinde yorumlanmış ve idamına karar verilmiştir. İran Seferi gerekçesiyle Ferhat Paşa'nın maiyetine davet edilen Ali Bey 1521'de Artukova ordugâhında oğulları Uveys, Veled ve Pir Ahmed ile birlikte idam edilmiştir (Uzunçarşılı, 2016: 309). Böylelikle Dulkadirli toprakları tamamen Osmanlı idaresine girmiştir (Alıç, 2020: 15). Ancak aile şehrin yönetiminde söz sahibi bir aile olarak varlığını sürdürmüştür. Dulkadiroğullarının şehrin yönetiminde söz sahibi olmaya devam etmesinde hanedan ailesi olmalarının yanı sıra mâlî güçlerinin de etkisi vardır. Derviş Ali isimli bir doğancının ifadelerinden beyliğin Osmanlı Devleti'ne katılmasından yaklaşık kırk yıl sonra (1564) dahi Dulkadiroğlu Şah Ali Bey'in⁹ oğullarının hatırı sayılır bir servete sahip oldukları anlaşılmaktadır (COA, A. DVNS. MHM., 6: 28). Dulkadiroğlu Hasan Bey'in gelirlerinin yarısı miskinlere vakfedilmiş olan Kayseri'ye tabi Salun isimli vakıf

topraklarındaki çiftlikleri ele geçirdiği gerekçesiyle çiftlik sahipleri tarafından 1600'de Divan-ı Humayun'a şikâyet edilmesi ailenin bölgedeki nüfuzunu gösteren bir başka örnektir (COA, TS. MA. e., 970/92).

Bayezidoğulları ise; Yavuz Sultan Selim döneminde Dulkadiroğulları'nın Maraş'taki nüfuzuna karşı denge unsuru olarak Maraş'a yerleştirilen bir ailedir (Söylemez, 2017: 103). Çaldıran Seferinde Yavuz'un hizmetine giren İskender Bey, Yavuz ile birlikte Maraş'a gelmiş; İskender Bey'e Çavuşbaşılık unvanı verilerek kendisine ve ailesine birçok arazi arpalık olarak bağışlanmıştır. Bayezidoğulları'nın şehrin kuzey ve batı mntıklarına yerleşmesi ile bu iki aile birbirine rakip olmuş, iki rakip aile arasında kimi zaman her iki taraftan kan dökülmesiyle sonuçlanacak, mücadeleler başlamıştır (Gökhan-Bal, 2013: 24-31). Bu mücadelenin esası şehir yönetimine hâkim olma meselesidir. Zirâ Dulkadiroğulları gibi Bayezidoğulları da alaybeyliği, mütesellimlik, sancakbeyliği gibi önemli makamlarda bulunmuşlardır. Örneğin Dulkadiroğullarından Mehmed Paşa¹⁰, bir süre Kırşehir Sancakbeyliği görevinde bulunmuş, muhtemelen 1726/1727 yıllarında İran Seferinde vefat etmiştir (VGM, nr. 241, s. 210). Bayezidoğullarından ise Hacı Kalender Bey 1697 ilkbaharında düzenlenecek olan sefere katılması şartıyla Tarsus Sancak beyliğine atanmıştır (COA, AE. SMSTII., 5/452). Böyle önemli makamlara getirilen iki ailenin ileri gelenleri, eyaletten toplanan vergilerin toplanmasına müdahale edebilecek kadar nüfuz sahibi olmuşlardır (COA, AE. SABHI., 186/12396; AE. SAMDIII, 191/18459).

DULKADİROĞULLARI VE BAYEZİDOĞULLARI'NIN XVIII. ASIRDAKİ İKTİDAR MÜCADELESİ

Dulkadiroğulları ve Bayezidoğullarının nüfuzları nedeniyle âyanlığın önem kazandığı XVIII. yüzyılda Maraş valileri, (ülkenin her bölgesinde olduğu gibi) kendileri makamlarında bulunmadığı zamanlarda yerlerine vekâlet edecek olan mütesellimlerini, adlarına tahsis edilmiş olan vergileri toplayıp şehirde dirlik ve düzeni sağlayabilecek söz konusu ailelere mensup kudretli kişilerden seçmişlerdir. Bu kişiler ise şehrin nüfuzlu ailelerinden Dulkadiroğulları ya da Bayezidoğullarının ileri gelenlerinden olmuş; bu sebeple Maraş ahalisi bu iki aileden birinin tarafında olmak üzere iki fırka halinde bölünmüştür (COA, C. DH, 76/3762).

İki ailenin şehirdeki yüzyıllık iktidar mücadelesini mütesellimlik, alay beylik gibi makamlarda bulunan isimlerden de takip etmek mümkündür. Mütesellim atamalarının kayıtlı olduğu müstakil bir defter bulunmamakla birlikte Kalebend, Şikâyet ve Ahkâm Defterleri'nden hangi yıllarda hangi ailenin şehrin yönetimine hâkim olduğu anlaşılabilir. Örneğin

⁷ Anadolu'nun farklı bölgelerindeki âyan ailelerinin mücadeleleri için bk. Mustafa Kaya, "18. Yüzyılda Ankara'da Ayanlık Mücadeleleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2012, Sayı: 17; Feridun Emecen, Doğu Karadeniz'de Ayanlık: Tirebolulu Kethudazâde Mehmed Emin Ağa, *Belleten*, Cilt: LXXV- Sayı: 242; Mübahat Kütükoğlu, "Bir Ayan Ailesi Tavassızâdeler", *Belleten*, Cilt: LXXXV, Sayı: 273.

⁸ Bu hanedanın isminin doğru yazılışı Zü'l-Kadiroğulları/Zü'l-Kadiroğlu/Zü'l-Kadirli şeklindedir. Ancak bugünkü kullanımı gerçek imlasına aykırı olarak Dulkadiroğulları/Dulkadiroğlu şeklindedir. Bundan sonra yaygın ama yanlış kullanıma uyulacaktır.

⁹ Alaüddeve Bey'in oğullarından Şahrüh'un oğlu olması muhtemeldir. Zirâ 10 Aralık 1564 tarihli mühimme kaydında Şah Ali Bey'in iki oğlunun ismi Koca Bey ve Süleyman olarak zikredilmektedir. Bk. COA, A. DVNS. MHM, d., nr. 6, s. 28/268.

¹⁰ Hayatı hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte Alaüddeve ve Şahrüh Bey Evkâfı'nın tevliyetinin tevcih edildiği H. 1138 (1725/1726) tarihli kayda göre; 1725 veya 1726 yıllarında İran Seferi'nde vefat etmiştir. Ölüncü vakfın tevliyeti kardeşi Kahraman Mehmed Bey'e tevcih edilmiştir.

1698/1699 yıllarında Maraş mütesellimi (COA, A. DVNS. MHM. d., 114: 157) olan Dulkadiroğlu Murtaza Ali Şubat 1702'de (COA, A. DVNS. ŞKT. d., 36: 302) Maraş Alay beyidir. Dulkadiroğlu Murtaza Ali bu görevi esnasında Bayezidoğullarından sâbık Tarsus sancak beyi el-Hac Kalender'i Zaim Ahmed'in odasında külünk ile öldürmüş, ancak şehrin yönetimi Dulkadiroğullarının elinde olduğu için, kendisinin Maraş'ta yargılanması mümkün olmamıştır. Bu sebeple babasının katilinin cezalandırılmasını isteyen el-Hac Kalender'in oğlu Mehmed Divan-ı Humayun'a müracaat ederek Murtaza Ali'nin başka bir yerde yargılanmasını talep etmiştir (COA, A. DVNS. ŞKT. d., 36: 302). Murtaza Ali'nin Bayezidoğullarından el-Hac Kalender'i Zaim Ahmed'in odasında öldürmesi Murtaza Ali ile Zaim Ahmed arasında bir yakınlık veya dostluk olduğuna da işaret olabilir. Öyle olmasaydı onun sahibi olduğu yerde böyle bir fiile cesaret etmesi mümkün olmazdı. Maktulün oğlunun katli zanlısının başka bir yerde yargılanmasını talep etmesi onun olayın olduğu yıllarda Maraş'ta olan gücüne de işarettir.

Kaynaklardaki kısıtlamalar sebebiyle yüzyılın başlarından itibaren iktidarın ne kadar süreyle Dulkadiroğullarının elinde olduğu tespit edilememiştir. Bununla birlikte şehrin yönetiminin 1718'de Bayezidoğulları'nın elinde olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu tarihte mütesellimlik makamında oturan Bayezidoğlu Ahmed bazı kişilerin tahriki ile Elbistanlı Molla Hamza, Abdulkarim, Hasan, Davud ve Ali isimli kişilerin evlerini basarak tüfek, kılıç, hançer ve bazı değerli eşyalarına el koyduğu iddiasıyla şikâyet edilmiştir (COA, A. DVNS. ŞKT. d., 109: 306). Ahmed Bey'in ne kadar süreyle bu görevi sürdürdüğü tespit edilememiştir. Ancak 1724'te Maraş Beylerbeyi el-hac İbrahim Paşa'nın, Dulkadiroğlu Duran Ahmed'i mütesellim olarak görevlendirmesiyle şehrin yönetimi yeniden Dulkadiroğullarına geçmiştir (COA, A. DVNS. ŞKT. d., 107: 447).

Nüfuz çatışmasının tabii bir sonucu olarak şehir yönetiminin el değiştirdiği zamanlarda bir önceki dönemde şehrin yönetiminde etkin olanlar bir şekilde şehirden uzaklaştırılmış ya da Rakka, Payas, Adana şehirlerindeki kalelerde kalebend edilmişlerdir. Örneğin, 1724'te Dulkadiroğlu Duran Ahmed mütesellim olduktan hemen sonra; Bayezidoğlu Abdullah Bey'i, Afşar eşkiyasıyla iş birliği yapıp şehirde kargaşaya yol açtığı gerekçesiyle Eylül 1725'te Adana Kalesi'nde kalebendlik cezasına çarptırmıştır (COA, A. DVNS. KLB. d., 3: 26). Bayezidoğlu Abdullah Bey'in bu cezaya çarptırılmasından iki yıl sonra bu kez Dulkadiroğlu Seyyid Duran Ahmed'in adamlarıyla birlikte Hamedan'a sürgün edilmesi emri Maraş'a ulaşmıştır. Böyle bir emrin gelmiş olması şehrin yönetiminde Bayezidoğulları lehine bir değişiklik olduğuna işaret eder. Ancak, Dulkadiroğlu Seyyid Mustafa mütesellim olup (COA, A. DVNS. ŞKT. d., 142: 433) yönetim bu ailenin eline geçince sürgün kararı uygulanamamıştır. Sürgün kararının iptal edilmesinde ailenin ileri gelenlerinin mahzar ve Nâib Mevlâna Mustafa Efendi'nin arz göndermesi etkili

olmuştur. Bu arz ve mahzarda, şehir halkının razı oldukları Duran Ahmed'in, mazul Nâib Hafız Mehmed'den uygun olmayan bir yolla¹¹ alınan arzla haksız yere sürgün edildiği bildirilmiştir. Böylece Şubat 1727'de Duran Ahmed hakkındaki sürgün kararı kaldırılmıştır (COA, A. DVNS. ŞKT. d., 111: 394). Bu durum Maraş'ta görev yapan naiblerin de bu mücadeleye katıldıkları ya da bu mücadelenin mağduru olduklarını göstermektedir.

Şehrin yönetiminin 1730/1731'de yine Dulkadiroğullarının elinde olduğu anlaşılmaktadır. Dulkadiroğlu Mustafa Bey'in akrabalarından olan Hacı İbrahimoğlu ve Durdu Mehmed Ağa ile adamları Boz Hasan, Kara Mehmed, Nar Hasan oğlu Kölesi, Nar Hasan oğlu yeğeni olarak tanınan kişiler 1730/1731'de Dedeoğlu Ebubekir'in akrabalarının evini basarak, birkaç kişiyi yaralayıp birtakım mallarını da gasp etmişlerdir. Ancak Hacı İbrahim oğlu'nun Maraş mütesellimi olan damadı, Dulkadiroğullarından olduğundan olsa gerek bu kişilere herhangi bir ceza verilememiştir. Suçluların şehirde yargılanması mümkün olmayınca Dedeoğlu Ebubekir Divan-ı Humayun'a müracaat etmiştir. Şikâyet üzerine Halep Valisi'ne ve Maraş nâibine hitaben emir gönderilerek suçlulara gereken cezaların verilmesi istenmiştir (COA, A. DVNS. ŞKT. d., 130: 166). Bu tarihten hemen sonra yönetim yeniden el değiştirmiş; 10 Ocak 1732'de Maraş valisi olarak atanan Vezir Mustafa Paşa, kendisine mütesellim olarak Bayezidoğlu Abdullah Bey'i seçmiştir (COA, A. DVNS. ŞKT. d., 136: 24). Yukarıda da ifade edildiği gibi şehir yönetimi el değiştirdiğinde rakipler bir şekilde şehirden uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Yönetimin ne kadar süreyle Bayezidoğulları ailesinin elinde olduğunu tespit etmek mümkün olmasa da Maraş âyanından Dulkadiroğlu Duran (Ahmed) ve kardeşi Mahmud'un Temmuz 1737 tarihli sürgün kararı bu tarihte Bayezidoğullarının şehirdeki hakimiyetinin sürdürdüğünü göstermektedir.

Dulkadiroğlu Duran Ahmed ve kardeşi Mahmud, şehirde nizamı bozdukları iddiasıyla Maraş valisi Ömer Paşa¹² tarafından şikâyet edilmiş, valinin talebi üzerine Temmuz 1737'de başka bir beldeye sürgün edilmeleri için emir gönderilmiştir (COA, A. DVNS. KLB. d., 3: 300). Fakat bu hüküm de uygulanamamış bir ay sonra şartlı olarak affedilmişlerdir (COA, A. DVNS. KLB. d., 3: 314). Hatta sürgün kararı iptal edildikten kısa bir süre sonra Dulkadiroğlu Duran Ahmed 1737/1738'de Maraş mütesellimliğine getirilmiştir. Duran Ahmed göreve gelince geleneği bozmayıp Bayezidoğlu Abdullah

¹¹ Şehirdeki güç mücadelesi ortasında kalan kadı/naibler kimi zaman rüşvetle haksız kararlara imza atmışlar; kimi zaman da tehdit ve zor ile haksız kararlar vermeye zorlanmışlardır. Haksızlık karşısında direnenler çeşitli iftiralarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu yüzden naibler Divan-ı Hümayun'a gönderdikleri arzualar ile haklarında bir şikâyet söz konusu olursa Maraş'ta değil Divan-ı Hümayun'da yargılanmayı talep etmişlerdir. Bk. ... Maraş kazası naibi mevlana Mustafa sâde-i saadetime mektub gönderüb mumaileyh ahali-i kaza beyninde ahkam-ı şer'iyyeyi icra ve cümlesini kendüden razı ve hoşnudlar iken bazı ahash-ı ağrazdan şirretlik ile meşhur ve daima azl olunan nüvvabdan akçe almak sevdasıyla haklarında bir takrib ile emr isdar ve hin-i azline ibraz ve kimi müdafî ve kimi şahid olub ol bahane ile ... almak adet-i müstemirelerin olduğun bildirib mezbur şerirler mevad isnadiyla dava sadedinde olur ise kimesne istima olunmayub . . . davas-her'iyesi var ise Divan-ı Hümayun'da istima' olunmak üzere âsitane-i sadetime havale olunması babında emr-i şerifim rica eyledikleri ecilden vech-i meşruh üzere amel olunmak için yazılmıştır. (A. DVNS. ŞKT. d., nr. 110, s. 385)

¹² Kaş Kalesi Muhafazası şartıyla 1736/1737'de Maraş Beylerbeyi olarak tayin edilmiştir. Bk. COA, C. DH., 164/8193

hakkında sürgün kararı çıkartmıştır. Bayezidoğlu Abdullah, Maraş nâibi Mehmed ile iş birliği yapıp imdad-ı seferiye için halktan fazla para toplamak ve Afşar eşkıyası ile birlik olup şehirde kargaşa çıkarmakla itham edilmiştir. Bu şikâyet üzerine Nisan 1738'de Bayezidoğlu Abdullah'ın Rakka Kalesi'ne kalebend edilmesi için emr-i âlî yazılmıştır (COA, A. DVNS. KLB. d., 4: 15). Ancak Nâib Derviş Mustafa'nın gönderdiği arz üzerine Ağustos 1738'de Bayezidoğlu Abdullah'ın kalebendlik cezası affedilmiştir. Derviş Mustafa gönderdiği arzda; mütesellim Duran Ahmed'in Bayezidoğlu Abdullah'ı şikâyet ettiği dönemde Maraş nâibinin Mehmed değil Abdullah isimli biri olduğu, halkın Bayezidoğlu Abdullah'tan razı iken suçsuz yere Dulkadiroğlu Duran Ahmed'in asılsız iddialarıyla kalebend edildiğini ifade etmiş, böylelikle Bayezidoğlu Abdullah hakkındaki kalebendlik hükmü iptal edilmiştir (COA, A. DVNS. KLB. d., 4: 33).

Derviş Mustafa'nın arzıyla Bayezidoğlu Abdullah'ın kalebendlik cezasının affedilmesi nâibin Bayezidoğullarının tesiri altında olduğuna işaret eder. Zirâ Kasım 1739'da Rakka valisi, Maraş nâibi ve Rakka Kalesi dizdârına hitaben gönderilen emirde, bu kez de Dulkadiroğlu Duran Ahmed hakkında bir sürgün kararı çıktığı görülmektedir. Sürgün kararının nedeni ise 1738'de bir tarikle mütesellimliği elde edince kethüdası Yazıcı Ali ve âyandan Tiryakioğlu isimli kişilerle birlikte halka zulmedip gerek müslüman gerek gayr-i müslim reayadan çok miktarda akçe alıp reayanın perakende olmasına sebep olmasıdır. Maraş halkından yirmi yedi kişinin Divan-ı Humayun'a arzıhal göndermeleri üzerine iddiaların doğruluğunun araştırılması için konu Rakka Valisi'ne havale edilmiş; Rakka Valisi tarafından bir mübaşir tayin edilerek konuyu tahkik etmek üzere Maraş'a gönderilmiştir. Maraş nâibinin İstanbul'a gönderdiği arzda Rakka valisi tarafından görevlendirilen mübaşir Maraş'a geldiğinde Duran Ahmed'i mahkemeye davet ettiği ancak gelmediği gibi Yazıcı Ali'yi ve Tiryakioğlu'nu kendi odasında sakladığı ve yüz elli nefer tüfekli piyade ile mahkemeyi bastığı bildirilmiştir. Nâibin gönderdiği arzda bunlar dile getirilirken Rakka Valisi'nin bu hususları kaleme almaması Duran Ahmed hakkındaki şikâyetler hususunda şüphe uyandırmıştır. Rakka valisine bir kez daha emir gönderilerek herhangi bir haksızlığa sebep olmadan tarafsız bir şekilde olayı yeniden soruşturması ve gereken cezaların verilmesi istenmiştir (COA, A. DVNS. KLB. d., 74: 140).

Hakkındaki suçlamalar sebebiyle kalebendlik cezasına çarptırılan Dulkadiroğlu Duran Ahmed, Vidin Seraskeri Vezir Mehmed Paşa'nın¹³ (Hacı İvaz) tavassutu ile kalebendlikten kurtulmuştur. Onun affedilmesinde Antep

nâibinin gönderdiği arz da etkili olmuştur. Gerek Nâib Mehmed Hamdi'nin arzında gerekse Antep'te ikâmet eden bir kısım Maraşlının mahzarlarında Duran Ahmed hakkındaki iddiaların yalancı şahitlere rüşvet verilerek isnad edildiği bildirilmiş, Vidin Seraskeri Mehmed Paşa da ricacı olunca Kasım 1739'da hakkındaki kalebendlik hükmü kaldırılmıştır (COA, A. DVNS. KLB. d., 4: 161).

Maraş Eyaleti'ndeki bu yönetim değişikliklerinde sadece ileri gelenler değil alt kademelerdeki yöneticiler de sürgün, kalebendlik gibi cezalarla karşı karşıya kalmışlar; ancak yönetim değişince bu kişilerin de bir önceki dönemdeki cezaları affedilmiştir. Dulkadiroğlu-Bayezidoğlu çekişmesinin etkileri şehirde bu ailelerden sonra gelen ve bu ailelerle ortak çıkarları olan ya da onlarla birlikte iş tutan ailelere de etki etmiştir. Dulkadiroğlu Duran Ahmed'in mütesellimliği döneminde Seyyid İsmail Efendi, İnce oğlu Hacı Ali ve Muhzirbaşı Mehmed ve Emir Osman isimli kişiler zimmetlerine para geçirdikleri iddiasıyla Payas Kalesi'ne kalebend edilmişlerdir. Bu isimlerden Seyyid İsmail Efendi haricindekiler zimmetlerine geçirdikleri akçeleri ödedikleri için Duran Ahmed'in mektubuyla Nisan 1739'da serbest bırakılmıştır (COA, A. DVNS. KLB. d., 4: 97). Duran Ahmed'in husumet beslediği Seyyid İsmail Efendi ancak Duran Ahmed mütesellimlikten ayrıldıktan sonra Aralık 1739'da kalebendlikten kurtulmuştur (COA, A. DVNS. KLB. d., 4: 148).

Maraş'ta yönetimi elde tutmak için sürekli çaba sarf eden bu iki aile arasındaki mücadele ile ilgili on sekizinci yüzyılın ilk yarısında herhangi bir silahlı çatışma belgelere yansımamıştır. Bu dönemde mücadele, iktidara hâkim olan ailenin rakiplerini sürgün ya da kalebend ettirmesi şeklinde olmuştur. Fakat yüzyılın ikinci yarısında iki aile arasındaki mücadelenin şiddeti artmıştır. Öyle ki bu mücadele silahlı çatışmaya, karşı tarafın mal varlıklarına el koymaya kadar varmış ve akabinde her iki taraftan da ölenler olmuştur. Nitekim Maraş nâibi Müderris Mehmed Efendi'nin Divan-ı Humayun'a gönderdiği arz üzerine kaleme alınan Aralık 1764 tarihli hükmeye göre; Maraş Beylerbeyi Rışvanzâde Süleyman Paşa¹⁴ H. 1178'de (1764) Besni yakınlarında vefat edip, ölüm haberi şehre ulaştığında mütesellimi Bayezidoğlu Numan Bey'in şehir dışında bulunmasını fırsat bilen Dulkadiroğlu Süleyman Bey ve amcasının oğlu Ömer Bey, paşanın sarayını gece vakti basmışlar ve hem paşanın hem de mütesellim Numan Bey'in nakitlerine ve eşyalarına el koymuşlardır. Kendilerini haklı göstermek içinse mütesellim Bayezidoğlu Numan Bey'in sui-hâline dair mazul Maraş nâib i Seyyid Mehmed Râşid'ten aldıkları arzı ve halkın lisânından yazılan mahzarı divâna göndermişlerdir. Sipahi Kel Hacı Hasan, Kör Halil ve Pîr Bey isimli kişiler de Dulkadiroğlundan Süleyman ve

¹³ Asıl adı Mehmed olan Hacı İvaz Paşa Belgrad yakınlarındaki Yagodina'da doğmuştur, 1689'daki Belgrad Seferi sırasında küçük yaşta Alaiyeli Gül Yusuf Ağa'nın hizmetine girmiş, İstanbul gümrük emînliği, çavuşbaşı gibi görevlerde bulunmuştur. Gürcü İsmail Paşa'nın sadrazamlığa tayini esnasında 12 Temmuz 1735'te vezirlikle Rikab-ı Humayun Kaymakamlığı'na getirilmiştir. 23 Mart 1739'da Yeğen Mehmed Paşa'dan boşalan sadrazamlık makamına tayin olmuştur. Daha geniş bilgi için bk. Fikret Sarıcaoğlu, "Hacı İvaz Paşa", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul, 1996, s. 487-488.

¹⁴ Maraş'ta mütesellimlik, sancakbeyliği ve valilik gibi makamlara özellikle XVIII. asırda bölgede önemli bir güce sahip olan Rışvan Aşireti'ne mensup idareciler atanmıştır. Bunlardan biri olan Süleyman Paşa, Rışvanzâde Mehmed Paşa'nın oğlu olup Adana Beylerbeyliği, Malatya Valiliği gibi görevlerde bulunmuş; Maraş beylerbeyi iken Besni'de vefat etmiştir. Daha geniş bilgi için bk. Faruk Söylemez, *Osmanlı Devleti'nde Aşiret Yönetimi-Rışvan Aşireti Örneği*, İstanbul, 2011, s. 250-260.

Ömer Bey lehine şahitlik ederek Bayezidoğlu Numan Bey'i suçlu göstermişlerdir (COA, A. DVNS. AHK. ME. d., 2/2).

Ancak nâib Müderris Mehmed Efendi'nin gönderdiği arzda olayların farklı yansıtılması üzerine hakikatin ortaya çıkarılması için mübaşir görevlendirilmiş, yukarıda da belirtildiği gibi Maraş Beylerbeyine gönderilen emirle gerçek suçluları ortaya çıkarması istenmiştir (COA, A. DVNS. KLB. d., 2: 2). Bu soruşturma neticesinde Dulkadiroğlu Süleyman Bey ve amca zâdesi Ömer Bey hakkında cezalandırılmaları için ferman çıkmışken Maraş Beylerbeyi Ahmed Paşa¹⁵'nin gönderdiği mektupla cezalarının affedilmesinin istenmesi üzerine bir daha böyle bir harekette bulunmamaları şartıyla Şubat 1765'te affedilmişlerdir (COA, A. DVNS. KLB. d., 2: 11).

Bu saray baskınından sonraki yıllarda şehrin yönetiminin tekrar Dulkadiroğullarına geçtiği Dulkadiroğulları taraftarları tarafından gönderilmiş 1768 tarihli bir mahzardan anlaşılmaktadır. Dulkadiroğlu taraftarlarının mahzarda dile getirdiklerine göre; Bayezidoğlu Numan Bey Maraş mütesellimi olduğu yıllarda, halka zulmetmiştir. Ahali, Numan Bey'i Vali Ali Paşa'ya şikâyet etmiş, bu arada vali değişmiş Maraş valiliği Adana'ya ilhaken Mehmed Paşa'ya tevcih edilmiştir. Böylelikle, vilâyet merkezi de değişmiştir. Eldeki belgelerden vilâyet merkezinin değişmesinde iki ailenin çatışmasının etkisinin olup olmadığını gösterir bir karine bulunmamaktadır. Devlet, iki ailenin arasındaki çatışmanın yatışması için böyle bir karar almış olabilir. Bununla birlikte yeni vali Mehmed Paşa, hakkındaki şikâyetlerden dolayı Bayezidoğlu Numan Bey'i mütesellimlikten alıp, Dulkadiroğullarından Süleyman Bey'i mütesellim tayin etmiştir (COA, C. DH., 93/4646-1).

Bayezidoğlu Numan Bey'in iktidarı kaybetmesi üzerine aynı zamanda alaybeyi olan, oğlu Abdullah Bey yetmiş seksen kişilik silahlı bir gurupla kapalı çarşıda saraçhaneye gelip, Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in adamlarına küfürler etmiş, büyük bir kavga çıkmıştır. Bu kavgada Bayezidoğlu Abdullah'ın bir adamı ölmüş bir adamı yaralanmıştır. Buradan mahkemeye giderek Maraş nâibi Abdullah Efendi'yi zorla kendi hanesine götürün Bayezidoğlu Abdullah Bey, nâibden tehditle Dulkadiroğlu Süleyman Bey ile amcası Osman Bey aleyhinde arz almış, Andırın'da ikâmet etmekte olan babası Numân Bey'i şehre davet etmiştir (COA, C. DH., 93/4646-6).

Dulkadiroğulları taraftarlarınca yazılmış olan bu mahzar ile mahkeme kâtiplerinden Saadeddin, Mehmed ve Abdulah Efendilerin Divan-ı Humayun'a gönderdikleri mektupta ve Maraş Valisi Mehmed Paşa'nın arzında birbirini destekler ifadeler bulunmaktadır. Bunlara göre; Numan Bey Maraş Eyaleti Adana Eyaletine ilhaken valilere tevcih edildiğinde rüşvet ile mütesellimliği ele geçirmiş, İfraz-ı Zulkadriye reayasının perakendesine

sebep olmuş ve iki yüz keseden fazla mâl-i mirîyi zimmetine geçirmiştir. Bunların yanı sıra çevresine topladığı konar-göçer aşiretlerin eşkıyaları ile iş birliği yapmış, rüşvetle oğlu Abdullah'ı alay beyi; Abdullah'ın kayınbabası Sünbülzâde Hüseyin Efendi'yi de müftü olarak atattırmıştır.

Bu iddialar sebebiyle Numan Bey Kıbrıs'a, oğlu Abdullah Bey ise alay beyliğinden azledilerek Halep'e sürgün edilmişlerdir. Numan Bey hakkında daha önce de sürgün kararı çıkmasına rağmen bu kararın infazı da mümkün olmamıştır. Bu sebeple hükmün uygulanması için 13 Eylül 1768 tarihli buyruldu ile Adana Valisi Ali Paşa görevlendirilmiştir (COA, C. DH., 93/4646-6). Dulkadiroğulları taraftarlarının iddiaları ne derece gerçeği yansıtmaktadır? Olay gerçekten bu şekilde mi gerçekleşmiştir? Bu konuda Bayezidoğullarının iddiaları ile ilgili bir belge ya da bilgi tespit edilememiştir. Ancak bir gerçek var ki o da iktidarı elinden kaçıran taraf diğer tarafı suçlayıcı arz ve mahzarları başkente göndermeye devam etmişlerdir (COA, A. DVNS. AHK. ME. d., 2: 1).

Dulkadiroğullarının şehirdeki hâkimiyeti 1770'lerin ortalarına kadar devam etmiştir; ancak bu tarihte şehir yönetimi bir kez daha el değiştirmiştir. Şöyle ki; 12 Şubat 1776'da Maraş Beylerbeyi olarak atanan Mustafa Paşa, önce Dulkadiroğlu Ömer Bey'i mütesellim olarak tayin etmiştir (COA, A. DVNS. AHK. ME. d., 2: 227). Fakat kısa bir süre sonra bazı bahaneler ile Ömer Bey'i azledip yerine Bayezidoğlu Abdullah Bey'i mütesellim olarak belirlemiştir. (COA, A. DVNS. AHK. ME. d., 2: 277). Valinin böyle bir tasarrufta bulunmasının sebebi Maraş ulemâsının Dulkadiroğlu Ömer Bey'den şikâyetleridir. Ulemâya göre, düzenlenen sefer-i humâyûn¹⁶ sebebiyle ortaya çıkan kargaşa ortamından istifade eden Ömer Bey, Vali Mustafa Paşa'nın kethüdası ile birlikte 1776'da ulemâdan bazı isimleri haksız yere tutuklatmış, birçok kişiden haksız yere akçe almış, gayr-i müslimlere zulmedip onların perakende olmasına sebep olmuştur. Ömer Bey'i şikâyet edenlerden biri Sünbülzâde Hüseyin Efendi'dir ki Bayezidoğlu Numan Bey'in kayınbabasıdır. Bu durum ulemânın bir kısmının Bayezidoğulları ile birlikte hareket ettiğini göstermektedir (COA, A. DVNS. AHK. ME. d., 2: 263).

İktidarı ele geçiren Bayezidoğlu Abdullah Bey, Dulkadiroğlu Seyyid Ömer'e karşı saldırgan bir tutum takınmış, bu durumdan şikâyetçi olan Seyyid Ömer'e Vali Abdi Paşa¹⁷ tarafından re'y buyruldu¹⁸ verilerek güvenliğinin sağlanacağı teminatı verilmiştir. Fakat Dulkadiroğlu Ömer Bey'in güvenliğini garanti eden Vali Abdi Paşa sözünde durmayarak Bayezidoğlu Abdullah Bey ile birlikte iki üç bin kişiyi Dulkadiroğlu Ömer Bey'in üzerine göndermiştir. Firar eden Ömer Bey'in

¹⁵ Rüşvanzâde Süleyman Paşa vefat edince yerine Muhassıl Osman Paşa yeğeni Ahmed Paşa atanmıştır. Bk. *Hâkim Efendi Tarihi II*, (Ed. Ziya Yılmaz), İstanbul, 2019, s. 1160.

¹⁶ İran'ın Basra'yı ele geçirmesi üzerine 1776'da İran'a harp ilân edilmiştir. Daha geniş bilgi için bk. İsmail Hakkı Uzuncarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4, Bl. 1, s. 460.

¹⁷ Mustafa Paşa'dan sonra göreve geldiği anlaşılan Abdi Paşa Diyarbakır valiliğinden sonra Maraş'a atanmıştır. Bk. Hikmet Çiçek, *Vekâyînüvîs Sadullah Enveri Efendi ve Tarihi'nin II. Cildinin Metin ve Tahlihi (1187-1197 / 1774-1783)*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2018, s. 306.

¹⁸ Şahıslara güvenlikleri için verilen belge. Buyruldu hakkında daha geniş bilgi için bk. Mübahat Kütükoğlu, "Buyruldu", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 1992, C. 6, s. 478-480.

mallarının yağmalanması için münadiler çıkarılmıştır. Bu saldırıda Ömer Bey'in yirmi beş bin kuruşluk eşyası yağmalanmış ve birçok kişi öldürülmüştür. Vezir Abdi Paşa'nın maiyetinde olan Kapıcıbaşılardan Ali ile Maraş kadısının Ömer Bey lehindeki tahriratları üzerine Maraş Beylerbeyine suçluların tespit edilip cezalandırılması için Haziran 1777'de emir gönderilmiştir (COA, A. DVNS. AHK. ME. d., 2: 277). Bu saldırı 1764'te Rişvânzâde Süleyman Paşa'nın ölümü üzerine gerçekleşen saray baskınının intikamı olarak görülebilir.

Dulkadiroğlu Ömer Bey, 1777'de meydana gelen bu hadiseden sonra mahkeme basmak suçundan haklarında sürgün kararı bulunan Maraş âyanından Seyyid Ataullah ve oğulları ile birlikte Vali Abdi Paşa¹⁹'nın üzerine hücum etmişlerdir (COA, C. ADL, 4397/1). Saldırının meydana geldiği yer ve neticeleri ile ilgili bir bilgi veya belge bugüne değin tespit edilememiştir. Bununla birlikte valiye karşı olan bu saldırıdan sonra, Dulkadiroğlu Ömer Bey'in müttetikleri Seyyid Ataullah ve oğulları ile birlikte Kıbrıs'a sürgün edilmesi için Ocak 1778 ve Şubat 1778 tarihli iki ayrı hüküm yazılmıştır (COA, A. DVNS. KLB. d., 19: 53-60). Dulkadiroğlu Ömer Bey hakkında sürgün kararı çıktığında Maraş mütesellimi Bayezidoğlu Abdullah Bey'dir (COA, C. DH., 168/8385). Buna rağmen Dulkadiroğlu Ömer Bey hakkındaki bu karar da uygulanamamış hatta Aralık 1782'de vezirlik rütbesi verilmiş Rumeli Beylerbeyliği payesiyle Maraş valiliğine atanmıştır. Zaman zaman başka görevlere tayin edilse de bu görevi 1795'e kadar devam etmiştir (COA, HAT, 1429/58518). Ömer Paşa'nın valiliği döneminde Bayezidoğullarına önderlik eden isim Abdullah Bey'dir. Valilik gibi önemli bir makam Dulkadiroğullarının eline geçince Bayezidoğulları bölgede önemli bir güç haline gelen Payaşlı Küçük Alioğlu Halil Paşa ile iş birliği yapmışlardır (COA, AE., SABHI. 134/9041).

Payas âyanından Küçük Ali'nin oğlu olan Halil Paşa, babasının ölümünden sonra Payas ve Adana bölgesinde hâkimiyet kurmuş, buradan geçen tüccarları ve hac kafilelerini yağmalamış; bölgedeki Türkmen aşiretlerinin de desteği ile uzun yıllar Osmanlı Devleti'ni uğraştırmıştır. Hac yolu üzerinde bulunan bölge özellikle beylerbeyi ve sancak beylerinin seferde buldukları zamanlarda; Surre-i Humayun'la birlikte yolculuk eden hacı adayları için tehlikeli bir yer olmuştur²⁰. Bölgede güvenliği sağlamak isteyen devlet; Halil Bey'i tarafına çekmek için mîr-i mîrân rütbesi vererek Üzeyr Sancağının başına getirmiş buna rağmen Küçük Alioğlu Halil Paşa eşkıyalığa devam etmiştir (Terzi, 2010: 35-43).

Halil Paşa'nın 1789 yılındaki Maraş baskını Dulkadiroğulları ile Bayezidoğulları arasındaki iktidar mücadelesinin geldiği noktayı göstermesi bakımından

önemlidir. Bu baskında Halil Paşa'nın destekçilerinden ikisi Bayezidoğlu Abdullah Bey ve Abdullah Bey'in damadı Kalender Beydir (Terzi, 2010: 50). Hac kafilelerini yağmalamayı âdet edinen Halil Paşa, Bayezidoğlu Abdullah Bey, Cerid Hasan Bey ve Cerid Ömer Bey, Tacirli ve Karalar eşkıyalarının reisleri, Kanadıkırıkoğlu Mehmed ve Deli Ahmed isimli kişilerle Kurdkulağı adlı mahalde toplanarak hac kafilisinin yağmalanmasını planlamışlardır. Bu toplantıda hac kafilisinin yağmalanmasından sonra Maraş'a baskın yapılması kararlaştırılmıştır. Ömer Paşa, amcasının oğlu ve delilbaşısını göndererek hacıların salimen Maraş'a ulaşmasını sağlamıştır (COA, AE., SABHI., 134/9041).

Maraş'ta bu olayların meydana geldiği sene Antep'te Battal-zâde Nuri Mehmed Paşa'dan yönetimi zorla ele geçiren Daltabanzâde Mehmed Ali Paşa halk ayaklanması neticesinde öldürülmüştür. Esasında Daltabanzâde'nin şehre hâkim olmasına sebep olan yine Antep halkıdır. Kilisli Ruhi'nin manzum Tarih-i İbretnümâsına göre Antep halkı Battalzâde Nuri Mehmed Paşa'dan memnun değildir. Serdar Kasabzâde İbrahim Ağa şehrin ileri gelenlerinden iki kişi ile iştişarede bulunarak Battalzâde'ye musallat etmek için Daltabanzâde'yi şehre davet etmiş (Şener, 2013: 38); yönetimi ele geçiren Daltabanzâde kısa süre içinde halka zulmederek zorla topladığı mallarla büyük bir servet yığmıştır. Servet o kadar büyüktür ki öldürüldüğünde bu servetin müsaderesi için mübaşir tayin edilen Kapıcıbaşı İzzet Ahmed Paşazade Abdullah Bey'e (Kıvrım, 2008: 153) yardımcı olmak için Maraş'tan asker gönderilmiştir.

Askerinin bir kısmını Antep'e göndermek zorunda kalan Ömer Paşa, eşkıyaya karşı duramayacağını anlayınca oğlunu eşkıyanın şehre girmesini engellemekle görevlendirerek, ahalinin bir kısmı ile birlikte Maraş'a altı saat mesafede bulunan Bertiz'e kaçmıştır (COA, AE, SABHI., 134/9041). Böylelikle hac kervanının yağmalanması gibi görünen harekât amacına ulaşmış Dulkadiroğlu Ömer Paşa Maraş'tan çıkarılmıştır (Ulubaş, 2016: 192).

Şehre giren eşkıyalar şehri yağmalayarak ahalden bir kısmını katletmiş; şehir ahalisinden kaçabilenler dağ başlarına ve ovalara kaçmışlardır. Antep taraflarına kaçanlar vasıtasıyla baskından haberdar olan Halep Kadısı Mahmud Efendi, eşkıyaların Antep ve Halep tarafına yönelebileceğini öğrenmiş ve Haziran 1789'da tedbir alınması için İstanbul'a haber göndermiştir (COA, C. ZB., 49/2416). Haber İstanbul'a ulaştıktan sonra Temmuz 1789'da Adana Mütesellimi Halil Bey'e gönderilen emirle Halil Paşa'nın cezalandırılması istenmiştir (Kaplan, 1996: 57). Daha önce de ifade edildiği gibi Ömer Paşa bu baskından sonra da 1795'e kadar Maraş valiliğinde bulunmuştur. Ancak onun ölümünden sonra yönetim Kalender Bey'in Maraş mütesellimi olmasıyla bir kez daha Bayezidoğullarının eline geçmiştir (COA, C. AS., 93/4276). Her iki ailenin malî güçleri (Gökhan-Bal, 2013: 123) ve devletin seferlerde ihtiyaç duyduğu askeri

²⁰ İstanbul'dan Mekke ve Medine'ye her yıl gönderilen Surre-i Humayun'unla birlikte hareket eden hac kafilisinin güvenliği güzergâhtaki şehirlerin yöneticilerinin sorumluluğunda il erleri ve yeniçeriler tarafından sağlanırdı. Adana'ya ulaşan hac kafilisi askerlerin nezâretinde Hama'ya ulaştırılıp buranın yetkililerine teslim edilirdi. Bu hususta Adana mütesellimine gönderilen hükümler için bk. Mehmet Zahit Yıldırım, *30 Numaralı Adana Şer'iye Sicil Defteri 1115/1703- 1171/1757*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1996, s. 377-379.

çıkartabilmeleri (COA, C. AS., 127/5671) bu mücadelelere rağmen iki ailenin ileri gelenlerinin cezalandırılmalarına engel olmuştur (COA, C. AS., 162/7150).

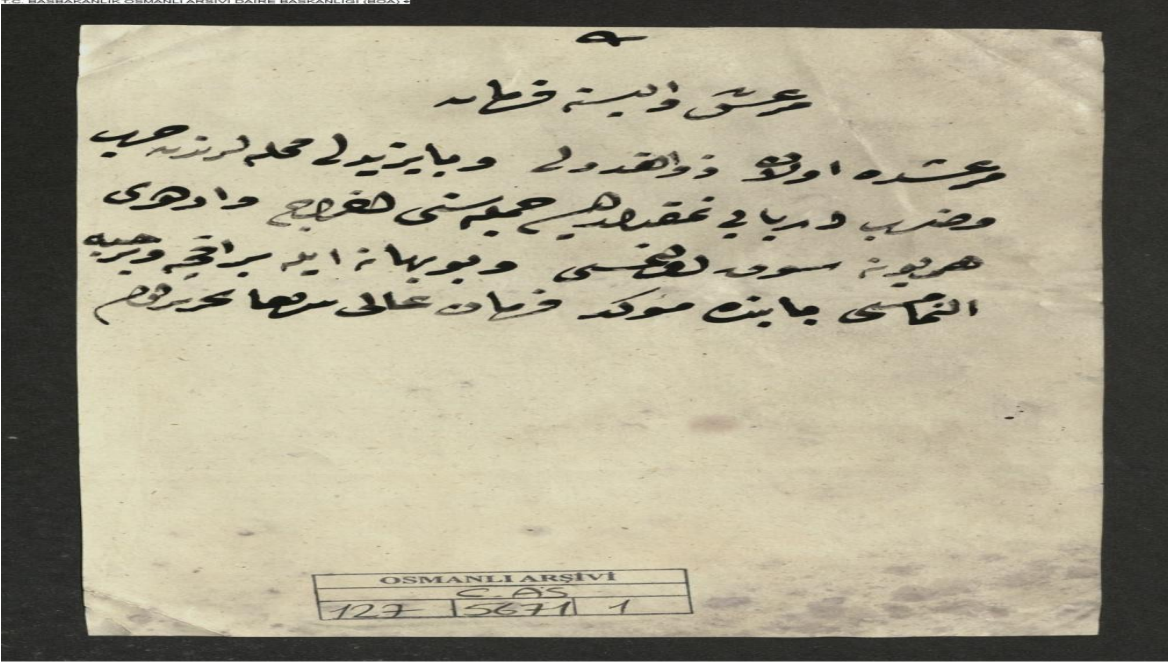
SONUÇ

Dulkadiroğulları ve Bayezidoğulları arasındaki iktidar mücadelesi halkın emniyeti ve huzuru için güçlü bir merkezî otoritenin mevcudiyetinin önemini göstermektedir. Asabiyet duygusu ve hükmetme arzusu insan fitratında olan tabii hislerdendir. Bundan dolayı merkezî idarenin zayıflayıp, yerel güçlerin ön plana çıktığı XVIII. asır Osmanlı coğrafyasında âyanların ve bunların dayandığı ailelerin önemli bir ağırlıklarının olduğu birçok araştırma tarafından ortaya konulmuştur. Bu çerçevede dönemin Maraş'ında da iki önemli ailesi olan Dulkadiroğulları ve Bayezidoğulları arasında kıyasıya bir iktidar mücadelesi yaşanmıştır. Bu ailelerden Dulkadiroğulları, Dulkadirli Beyliği'nin mirasçıları olarak şehrin yönetiminin kendilerinde olmasının doğal hakları olduğunu düşünmüşlerdir. Diğer yandan eyaletin Osmanlı topraklarına katılması ile birlikte devlet tarafından şehre yerleştirilen, makam ve mevki verilen Bayezidoğulları da aynı hakkın kendilerinde olduğunu düşünerek sahip oldukları gücü arttırmak istemişlerdir. Süregiden bu iktidar mücadelesinde her iki aile de yargı mensuplarının desteğine ihtiyaç duymuşlar, görevli ya da azledilmiş nâiblerden aldıkları arzularla rakipleri aleyhine faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu çekişme ve çatışmalar sonucunda bozulan sosyal ve idari düzenin etkisiyle yerel güçlerin tesirinde kalan kadı nâibleri ise kendi can ve mal güvenlikleri için bu güçlü ailelerle iş birliği yapmak zorunda kalmışlardır.

Her iki taraftan kurbanların verildiği bu mücadelede sorumlular en fazla sürgün ve kalebendlik cezasıyla cezalandırılmışlar fakat bu cezalar da çoğu kez infaz edilememiştir. Cezaların infaz edilememesinde, bilhassa XVIII. yüzyılda sık sık vuku bulan seferlerde, bu ailelerin bin ila iki bin kadar silahlı asker çıkarıp orduya sevk edebilmeleri ve hazinenin ihtiyaç duyduğu zamanlarda hazineye akçe gönderebilmeleri etkili olmuştur.

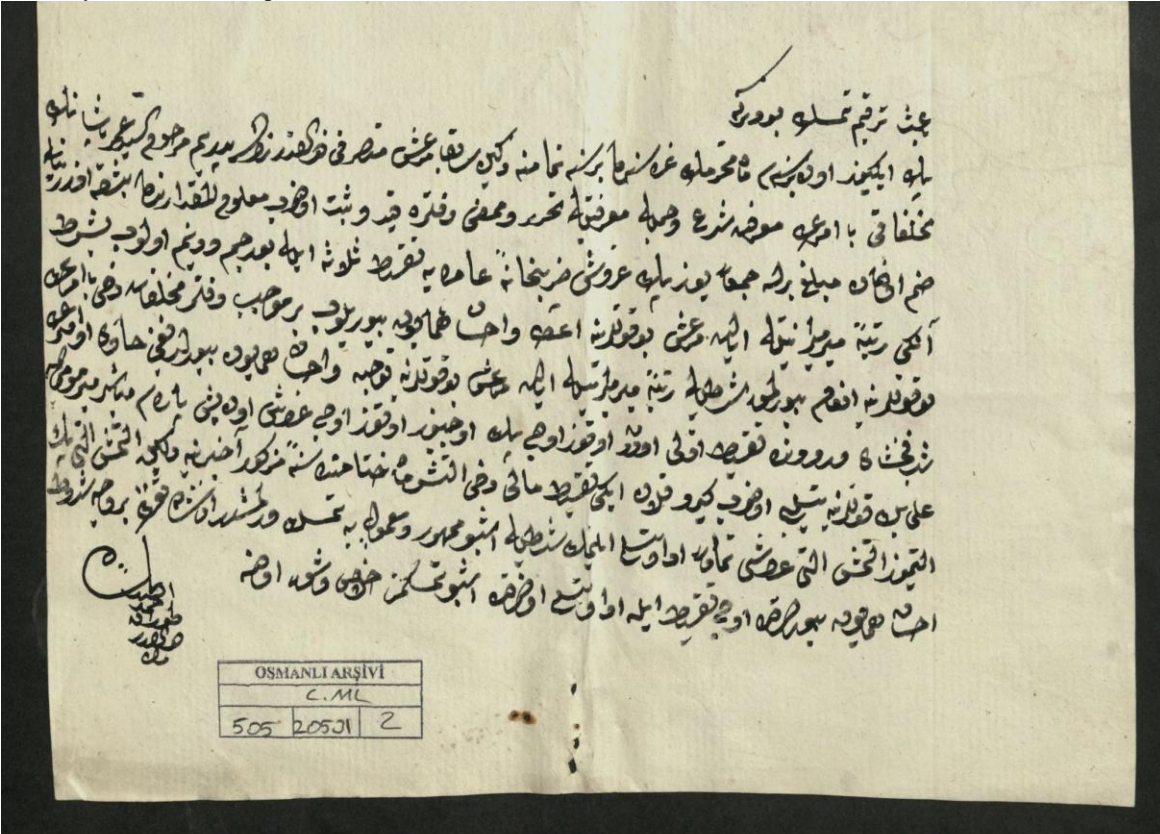
Bu araştırmada Maraş'ın iki önemli âyan ailesinin XVIII. yüzyıldaki iktidar mücadelesi incelenmeye çalışılmıştır. Güçlerini servetlerinden ve sosyal statülerinden alan bu gibi hanedan ailelerinin mücadelelerine dair yapılacak daha kapsamlı araştırmalar iktisadî ve sosyal değişimlerin taşra toplumuna etkisinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

EKLER

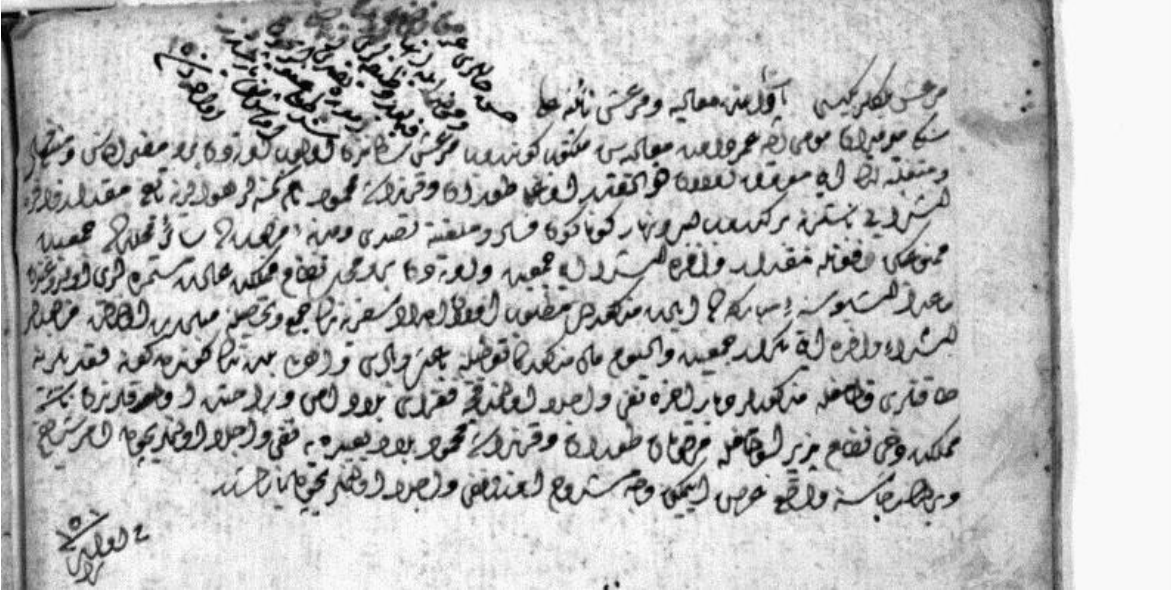
C.AS.00127.05671.001

Ek1 : Maraş'da Dulkadirli ve Bayezidli Mahallelerinden eli silah tutan ne kadar adam varsa orduya sevki hakkında ferman yazılmasına dair pusula.

C.ML.00505.20531.002

Ek2: Zü'l-Kadirzâde Duran Ahmed'in, babası Maraş Beylerbeyi Zü'l-Kadirzâde Ömer Paşa'nın muhalefatının kendisine verilmesi ve Mirimiranlık rütbesi ile Maraş Beylerbeyliği'ne tayin edilmesine karşılık devlete yüz bin kuruş vermediği taahhüt ettiğine dair belge.

A. DVN. KLB., nr. 3, s. 300

Ek: 3 Âyanlardan Dulkadiroğlu Duran ve kardeşi Mahmud'un zulümleri sebebiyle Maraş'tan sürgün edilmeleri.

KAYNAKÇA

1. Osmanlı Arşivi Belgeleri

A. 1. T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (COA)

COA., Bab-ı Asafi Divan-ı Hümayun Sicilleri

Maraş Ahkam Defterleri

No: 1/17;

No: 2/1; 2/2; 2/11; 2/133; 2/227; 2/263; 2/277

COA., Mühimme Defterleri:

No: 6/128, 114/774 114/571

COA., Atik Şikâyet Defterleri:

No: 36/302; 7/56; 102/332; 107/447; 109/306; 109/365; 110/385; 111/394; 130/166; 136/24; 142/433,

COA., Kalebend Defterleri:

No: 3/26; 3/314; 4/15; 4/33; 4/97; 4/161; 4/148; 19/53; 19/60; 74/140;

COA., Ali Emiri Tasnifi

A. E. SABH. I. 79/5507; 79/ 5510; 186/12396

A. E. SMST. II 5/452

COA., Cevdet Tasnifi

C. ADL. 9347/1.

C. AS. . 93/4276; 127/5671.

C. DH., 76/3762; 93/4646, 164/8193, 168/8385.

C. ML. 505/20531.

C. ZB . 49/2416

B. 1 Topkapı Sarayı Tasnifi

TS. MA. e. 970/92

C. 1 Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Anadolu Tafsil Defterleri nr. 241/210.

Araştırma ve Tetkik Eserler

AKDAĞ, M., (1970) “Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri”, *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 14-23, Ankara.

AKYILDIZ A., (2009), “Sened-i İttifak”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul, 512-514.

ALIÇ, S., (2020) “Garbi Anadolu’da Selçukluların Varisleri: Dulkadiroğulları”, *Maraş Araştırmaları-1*, Konya.

_____ (2018) Dulkadirli Beyliği, *Kahramanmaraş Ansiklopedisi*, C. 3, Kahramanmaraş.

ALTINÖZ, İ., (1995) *Dulkadir Beylerbeyliğinin Teşekkülü ve Gelişmesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

BAY, A., (2007), *Trabzon Eyâletinde Müttegallibe Hareketleri ve Ayanlık (1750-1850)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum.

BEYDİLLİ, K., (2007), “Pazvandoğlu Osman”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul, 208-210.

BOWEN, H., (1986), “A’yân”, *Eİ²*, 1: 778-779, Leiden: Brill.

ÇADIRCI, M., (2013) *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara.

ÇİÇEK, H., (2018), *Vekâ’ıy-Nüvis Sadullah Enveri Efendi ve Tarihi’nin II. Cildinin Metin ve Tahlili*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ.

DOĞAN, N., (2020), *18. Yüzyılda Merkez Taşra İlişkileri Çerçevesinde Kayseri Ayanları*, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Karabük.

EMECEN, F., (2001), Doğu Karadeniz’de Ayanlık: Tirebolulu Kethudazâde Mehmed Emin Ağa, *Belleten*, LXV: 242, 193-214.

ERGENÇ, Ö., (2013) *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

GENÇ, M., (2000) *Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul, Ötüken Yayınları

GÖKHAN, İ. - BAL, E. K., (2013) *Dulkadirli ve Bayezidli İdareciler (1700- 1850)*, İstanbul, Kitabevi Yayınları.

Hâkim Efendi Tarihi (Ed. Ziya Yılmaz), (2019), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul.

İNALCIK, H., (1977) *Centralization And Decentralization In Ottoman Administration, Studies in Eighteenth Century Islamic History*, Southern Illinois University, 27-53.

_____ (2016), “Osmanlı Para ve Ekonomi Tarihine Toplu Bir Bakış” *Doğu Batı Makaleler I*, Ankara, s. 153-182.

İPŞİRLİ, M., (2003), “Mahzar”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara, 398-401.

KAPLAN, F., (1996), *6. Numaralı Adana Şer’iyye Sicili (H. 1203/M. 1788-H. 1204/M. 1789)*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya.

- KARASU, H., (2021), *1768-1774 Osmanlı Rus Savaşı'nda Ayanların Rolü*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- KAYA, M., (2008), *18. Yüzyılda Ankara'da Ayanlık ve Ayan Aileleri*, Hacettepe Ün. Sosyal Bil. Enst. Tarih Böl. Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- (2012), "18. Yüzyılda Ankara'da Ayânlık Mücadeleleri" *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 17, 119-138.
- KIVRIM, İ., (2008), "Kilis ve A'zaz Voyvodası Daltaban-zâde Mehmed Ali Paşa ve Muhallefatı", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 24: 24 147-173.
- KÜTÜKOĞLU, M., (1992) "Buyruldu", *DİA*, C. 6, İstanbul, 478-480.
- (2011) "Bir Ayan Ailesi Tavaslızâdeler", *Belleten*, LXXV: 273, 477-469
- McGowan, B., (2006), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 2*, İstanbul, Eren Yayıncılık.
- MERT, Ö. (1991) "Ayan", *DİA*, C. 4, İstanbul, 195-198.
- NAGATA, Y., (1999), *Muhsinzâde Mehmed Paşa ve Ayanlık Müessesesi*, İzmir: Akademi Kitabevi.
- _____ (1997), *Tarihte Ayanlar Karaosmanoğulları Üzerinde Bir İnceleme*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖZKAYA, Y., (2014) *Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- (1985) *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- (1999) "Merkezi Devlet Yapısının Zayıflaması Sonuçları: Ayanlık Sistemi ve Büyük Hanedanlıklar", *Osmanlı*, 6: 165-173, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları.
- (2006), "Mütesellim", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul, 203-204.
- Plomer, W., (1936), *Ali the Lion Ali of Tebeleni Pasha of Jannina 1741-1822*, Jonathan Cape, London.
- SARICAOĞLU, F., (1996), "Hacı İvaz Paşa", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul, 487-488.
- SÖYLEMEZ, F., (2011), *Osmanlı Devleti'nde Aşiret Yönetimi – Rişvan Aşireti Örneği*- Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- (2017) "Bayazıtzâdeler", *Kahramanmaraş Ansiklopedisi*, 2: 103-104.
- ŞENER, H., (2013), Tarihe Tanıklık Eden Bir Manzume Kilisli Ruhi'nin Tarih-i İbret-Nüması, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23: 1 Elazığ, 33-50.
- TECİMEN, Ü., (2013), *Antakya Ayanı Hacı Fethullah Ağa ve Ailesi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta.
- TEMEL, E., (2017), *Konya'da Ayanlık (1639-1839)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Konya.
- TERZİ, M. A., (2010), *Gavurdağı'nın Bulanık Tarihindeki Sır Perdesi*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- ULUBAŞ, M., (2016), *Maraş ve Çevresinde Aşiretler (1774-1865)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş 2016.
- UZUNÇARŞILI, İ., (1942), *Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Maarif Matbaası, İstanbul.
- (1988), *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- (2016) H., *Osmanlı Tarihi, C. II.*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÜNAL, M., A., (2011), *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yayınları.
- YILDIRIM, M., Z., (1996), *30 Numaralı Adana Şer'îye Sicil Defteri 1115/1703-1171/1757*, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya.
- _____ (2017) "Bayazıdzade Numan Bey", *Maraş Ansiklopedisi*, 2: 69-70.
- _____ (2014), "Osmanlı'da Mütesellimlik Kurumu ve Karahisar-ı Sâhib ve Konya Mütesellimi Ali Ağa", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 9:, 96-114.
- YÜCEL, Y., (1974), "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Adem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler", *Belleten*, XXXVIII: 152, 657-708.
- YİNANÇ, R., (1989), *Dulkadirli Beyliği*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Ayan is the plural form of Arabic word 'ayn' which means 'eye'. This word has been used to qualify prestigious people since the first Islamic states. A group named 'ayan-ı vilayet' in Ottoman cities in 15th and 16th centuries, who helped the officials in the implementation of the orders sent from the center, and was also the representative of the people, increased its influence even more because of administrative, political, social and economic corruptions in the 18th century.

The changes in management of sanjak, the increase of disorders with the weakening of central authority, deteriorated economic system and difficulties in collecting taxes caused the appearance of 'ayan system'. There were a lot of people who were called as 'mütesellim' amongst 'ayan-ı vilayet'. The word 'mütesellim' means the person who accepts the thing which is handed over. We can call it as 'tax assessor'.

A grand seigneur or a governor of sanjak had to have İstanbul Government improve the designation of a mütesellim with an edict. If there was a complaint about tax assessors (mütesellims), they were dismissed by the governor and the governor would designate a new person. The state, which could produce quick solutions to problems, applied to 'ayan' and other notables in important affairs related to province. The government's respect toward them increased the prestige of this group in the eyes of people. With the rise of complaints about them, Sultan Abdulhamit I wanted to abolish this group but before that III. Selim had ascended the throne.

As in other cities, the class of ayan and notables in Maraş consisted of wealthy merchants, old and experienced shopkeepers, Muslim scholars and children of them all. In this particular period of study, some names from Maraş Ayan and their titles are significant in terms of showing the places of ayan in the social structure of the city.

Due to the fact that the basis of this research is struggle for dominance of Dulkadiroğlu and Bayezidoğlu families in 18th century Maraş, first of all the places of those families in the history of the city will be mentioned and then the power struggle of them will be examined.

The Start of Power Struggle of Two Families

Dulkadiroğulları is the continuation of the dynasty who were added to Ottoman State by Yavuz Sultan Selim in 1515. As for Bayezidoğulları, it was a family which was placed in Maraş by Yavuz Sultan Selim for a balancing factor against Dulkadiroğulları. After that, these two families became two rivals and harsh struggles between them, which would continue till the mid 19th century had begun. The fundamental of this struggle was the issue of ruling the city administration.

As in other parts of the country, in 18th century the governors of Maraş had chosen their representatives amongst powerful people, who could collect taxes and ensure the peace and order in the city, from mentioned families.

Any gun war between the two families in the first half of 18th century was not recorded. In this period, the dominating family either banished their rivals or sentenced them to a life in a fortress. However it turned into a bloody battle in the second half of the century. This situation caused the people in Maraş to make a decision to choose one of these families.

The dominance of Dulkadiroğlu family in Maraş had continued by the mid 1770s, but then the city administration once again changed hands. The economic power of both families and their landing troops, which the state needed during expeditions prevented them from being punished despite all these struggles. Furthermore, the impacts of Dulkadiroğlu-Bayezidoğlu conflict had affected the following families who had common benefits.

Conclusion

The power struggle between Dulkadiroğulları and Bayezidoğulları shows the importance of a strong central authority for the safety and peace of the people. The feeling of anger and the desire to dominate are natural feelings of humankind. Therefore during 18th century, in which the central authority weakened and local powers came to the fore, there was a power conflict between two important families of Maraş. Out of these families, Dulkadiroğulları, as the heirs of the Dulkadirli Principality, saw the power in the city as their natural rights. On the other hand, Bayezidoğulları, who was placed in the city and given authority and position by the state, wanted to increase their power. In this struggle for power, both families needed the support of the members of the judiciary, and they carried out activities against their rivals with the offers they received from the official or oppressed naibs. The regents, who were under the influence of the local powers due to the deteriorating social order, had to cooperate with these powerful families for their own safety of life and property.

In this struggle, which victims were given from both sides, individuals responsible were most punished with exile and fortress sentencing, but these punishments were often not executed. The fact that one thousand to two thousand armed men from these families were sent to the army during the expeditions and that they were able to send money to the treasury when needed were effective in not being able to execute the sentences.